

NĀDİR ŞĀH'İN KELATTÀ YAZDIRDIĞI TÜRKÇE KAYA YAZITI¹

ÖZET

XVIII. yüzyılda egemen olan Afşarlar döneminde de Türkluğun bir parçası olan İran'da Türk dili ve edebiyatı kendi gelişme seyriini sürdürmüştür. Bu dönemde Azerbaycan Türkçesiyle yazan birçok şair yetişmiştir. Nādir Şāh 1153-1155 yıllarında Necef'teki ünlü kümbeti onarım ve süsleme yaptırdığı zaman, Neş'e-yi Tebrizî buna Türkçe tarihler söylemişti. Bu devirde Türkçenin önemini gösteren bir başka yapıt, Nādir Şāh'ın Meşhed'in 152 kilometre kuzeyinde bulunan Kelat-ı Nādirî şehrinin girişinde yerden yaklaşık 14 metre yükseklikte yazdırdığı 24 beyitlik kaya yazıtıdır. 24 beyitten ibaret olan bu şiirde, Azerbaycan Türkçesi özellikleri görülmektedir. Bu çalışmada bu şiirin metninin çeviri yazısı ve sözlük dizini verilecektir.

Anahtar kelimeler: Nādir Şāh Afşar, Azerbaycan Türkçesi, Kelat-ı Nādirî, XVIII. yüzyıl.

GİRİŞ

İran'da Avşarlılar hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (hük. 1736-1747) Nādir Şāh (öl. 1160/1747), 1100/1688'de Horasan'ın Ebīverd bölgesinde Deregez'e bağlı Destgird köyünde doğdu. Türk tarihinin en büyük simalarından biri olan Nādir Şāh'ın asıl adı Nedr Қulı'dır. Kuzey Horasan'ın Ebīverd sınır bölgesinde yaşayan Afşar Türkmenlerinin Қırklu obasına mensup olup babasının adı İmām Қulı'dır. Sayısız mücadelelerden sonra Horasan'ın tanınmış emirlerinden biri durumuna yükseldi (1137/1125). Bu tarihte İran, istila ve işgallerle ağır bir buharan içine düşmüş bulunuyordu. Başta Şafeviler'in devlet merkezi İsfahan olmak üzere ülkenin büyük bir kısmı Afganlar tarafından idare edildiği gibi Erivan, Gence, Tebriz, Hemedan ve Kirmanşah eyaletleri de Osmanlı hâkimiyetine geçmişti. Ruslar da Şirvan'ı işgal etmişler, Gilan'a da asker çıkarmışlardı (Sümer 1991: 164, Özcan 2006: 276).

Şafevî Hükümdarı II. Tahmâsb ile yanındaki devlet adamları ise bu sırada Horasan'a çekilmek zorunda kalmışlardı (1139/1727). Aynı yıl Şafevî hükümdarının başkumandanı ve Kaçar Devleti'nin kurucusu Ağa Muhammed Şah'ın dedesi Feth-‘Alî Han görevden uzaklaştırıldığı gibi Meşhed de zapt edildi. Şehri Tahmâsb değil Nādir Қulı Beg idaresi altına aldı, şahın adına hareket ediyor gibi göründü, hatta bu münasebetle Tahmâsb Қulı Han adını taşıdı. Tahmâsb Қulı Han, Eşref'i birbiri arkasından ağır yenilgilere uğratarak Afgan hâkimiyetine son verdi (1142/1729). İran'ın kuzeybatı eyaletlerini Osmanlıların elinden geri aldı (1143/ 1730) (Sümer 1991: 164).

Şah Tahmâsb başkumandanın ülkenin gerçek sahibi imiş gibi davranışmasını hoş karşılamıyordu. Bu sebeple batıdaki bazı eyaletleri yeniden zapt etmiş olan Osmanlılara karşı tek başına harekete geçti. Kazanacağı bir zaferin durumunu kuvvetlendireceğine ve başkumandanı da emirlerine itaat etmek zorunda bırakacağına inanıyordu. Fakat yaptığı savaş kaybetmesi (1731) bütün ümitlerini suya düşürdü; barış yapmak zorunda

¹ Rahimi, Farhad. (2014). Nadir Şah'ın Kelat'ta Yazdırıldığı Türkçe Kaya Yazıtısı. *Türk Kültürü Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, Ankara, 43-55.

kaldı (1732). Bu barışı yaparken başkumandanın fikrini almaması Nādir'e beklediği fırsatı verdi ve yapılan antlaşmayı kabul etmediğini, baharda askeri ile harekete geçeceğini belirten beyannamesi ile Tahmāsb'ı halkın gözünden iyice düşürdü. Ardından İsfahan'a gelip şahı tahttan indirerek yerine oğlu Abbas'ı geçirdi (1732), kendisi de sultanat naibi oldu. Abbas bu sırada yedi aylık bir bebekti. Bundan sonra Osmanlılara savaş açtı ve onları eski sınırlarına çekilmeye mecbur bıraktı. Sonra İran'ın bütün bölge ve yörelerinin temsilcilerini Azerbaycan'daki Mugan bozkırında topladı (1148/1736). Hz. Ebū Bekir, ‘Ömer, ‘Osmān ve ‘Āiş’yi sövüp saymanın Müslümanlar arasında çok kan dökülmesine sebep olduğu belirtilip bundan vazgeçilmesi istendi. Nevruz'un kutlanmasıının ve diğer bazı adetlerin İslamiyet'e aykırı olduğu ifade edildi. Bunların yasaklanması kabul edildiği gibi sultanat naibinin de İran şahı ilan edilmesi kararlaştırıldı; yapılan bir merasimle sultanat naibi Nādir Şāh ad ve unvanı ile hükümdarlık makamına geçirildi (1148/1736). Böylece Nādir Şāh'ın, İmām Ca‘fer Sādiq'a bağlanan daha mutedil bir mezhebi İran halkına kabul ettirmek suretiyle Sünni ve Şii Müslümanlar arasındaki düşmanlığa son vermek, onları birbirine yaklaştırmak ve kaynaştırmak, diğer bir ifade ile İran'ı yalnızlıktan kurtarmak gayesini taşıdığı açıkça görülmektedir. Ca‘ferī mezhebini kabul etmesi, Nādir Şāh'ın Sünniliğe meyli olduğu iddiasının ortaya atılmasına sebebiyet vermiştir. O, Osmanlılarla yaptığı barış görüşmelerinde bir ilim heyeti göndermiş Ca‘ferīliğin beşinci mezhep olarak kabulu hususunda çok ısrar etmiş, fakat başaramamıştır. Nādir Şāh'ın hükümdarlık devri on bir yıl devam etti. Bu süre içinde Delhi'ye kadar giden başarılı bir Hindistan seferinde bulundu (1151-1152/1738-1739); Türkistan'ı dolaştı (1153/1740), Bahreyn ve Ummān'a hâkim oldu ve böylece cihangirler arasına katılmış oldu. 1747'de Hōrasan'da Ḥabuşan'a iki konak mesafedeki Feth-ābād'da bir gece uyanın hayatlarından endişe eden bir gurup kumandanı tarafından öldürüldü (Sümer 1991: 164-165).

Sert ve acımasız tutumuyla tanınan Nādir Şāh modern literatürde İskender, Timur ve Napolyon ile mukayese edilir. Ayrıca batıda Osmanlılara, Türkistan'da hanlıklara verdiği tahribatla Rusların, doğuda da Babürlülere verdiği zararla İngilizlerin işini kolaylaştırdığı yönünde eleştirildiği dikkati çeker (Özcan 2006: 277).

XVIII. yüzyılda egemen olan Afşarlar döneminde de Türkluğun bir parçası olan İran'da Türk dili ve edebiyatı gelişme seyrini sürdürmüştür. Azerbaycan Türkçesiyle yazan bu dönemin şairlerinden mersiye şairi Nizāme'd-dīn Muhammed Tufarḳanlı (öl. 1170), mersiye şairi Ḥṣrāk mahlaslı Seyyid Fettāḥ Maraġāī, (öl. 1175), mersiye şairi Ṭā'ib mahlaslı Ḥoylu Ḥācī Ḫudāverdi (öl. 1201), Ateşkede tezkiresi sahibi Luṭf-‘Alī Beg Āzer (öl. 1781), Topçı, Zulālī, Ağa Mesih Şirvānī (öl. 1180), Muhammed Hüseyin Han Müştək (öl. 1194), Neş'e-yi Tebrizī, Mollā Penāh Vākīf (öl. 1797), Vedādī (öl. 1808), Neşāt-ı Şirvānī, Şākir-i Şirvānī, Müşterī, İlçi Nāmī, ‘Ārif (öl. 1220), ‘Abdu'r-Rahmān Dilbāz oğlu, ‘Ārif Muṣṭafā Ağa ve Fedāī gibi şairleri sayabiliriz (Köprülü, 1942: 139; Heyet, 1376: 135-166).

Afşar hanedanının hâkimiyeti döneminde Nâdir Şâh'ın münşisi ve tarihçisi olan Mîrzâ Muhammed Mehdî Han Esterâbâî tarafından yazılan Senglâh adlı Çağatay Türkçesi-Farsça büyük sözlüğü, bu dönemde Çağatay Türkçesinin önemini göstermek açısından son derece önemlidir.

Nâdir Şâh 1153-1155 yıllarında Necef'teki ünlü kümbeti onarım ve süsleme yaptırdığı zaman, Neş'e-yi Tebrizî buna Türkçe tarihler söylemişti (Nâdir devrinde Merv-i Şâhcân veziri olan Muhammed Kâzîm'in, tek nüshası Leningrad'da Asya müzesi kütüphanesinde bulunan, Nâdir-nâme'sinde bu şiirlere rastlanır) (Köprülü, 1942: 139).

Bu devirde Türkçenin önemini gösteren bir başka yapıt, Nâdir Şâh'ın Meşhed'in 152 kilometre kuzeyinde bulunan Kelat-ı Nâdirî şehrinin girişinde yerden yaklaşık 14 metre yükseklikte yazdırdığı 24 beyitlik kaya yazıtıdır. 24 beyitten ibaret olan bu şiirde, Azerbaycan Türkçesi özellikleri görülmektedir. Ögz. eki için kullanılan -(y)Ub (yaradub 2, éyleyüb 2, vêrübsen 18), Azerbaycan'da çok yaygın olarak kullanılan hamî "herkes, hep, hepsi" sözcüğü, T.1.Ş ve T.2.Ş bildirme eki için kullanılan -Am ve -SAn eki (vêrübsen 18, sensen 19, baklärısam 19) bunu açıkça göstermektedir. Bu çalışmada bu şiirin metninin çevriyatısı ve sözlük dizini verilecektir.

METİN

Hüve'l-'Aliyyü'l-A'lā

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

1. İbtidā ḥamđ-ı ḥudā-yı eħad ü ferd-i ḫadīm
Kādir-i lem-yezel ü 'ālim ü dānā vu ḥakīm
2. O ki bu kevn ü mekānı yaradub ḫudretden
O ki bu bahṛ u beri ḥalķ ēyleyüb² şevketden
3. İki 'ālemde odur bendelere yāver ü yār
Hikmetinden görünür bendelere her āşār
4. Ḥalķ-ı 'ālem hamı muhtācdur ol der-gāha
Ol vērüb nūr u žiyā kevkebe, mihr ü māha
5. Ḥamđ-ı ḥaķdan şonğra oldı ḫalemim nūr-efşān
Be şenā-güsterī-yi ḥatm-ı rüsül faħr-ı cihān
6. Benī-yi Hāsimī ol aħmed-i maħmūd-maķām
Kim ḥudādan ola dāyim onġa şalvāt u selām
7. Āl u aşħabına hem raħmet-i bisyār ola
Ola ḥaķ yāveri her kim olara yār ola
8. Ḥamđ-ı ḥaķ, na't-ı nebiğen şonğra bā şidk zi cān
Farżdur bendelere medħ-i şehenşāh-ı cihān
9. Ol şehenşāh-ı felek-mertebe-yi čarħ-serīr
Şāh-ı Nādir ki adı tek onġa yok misl ü nazīr
10. Dēmek olmaz o şehenşāha ki var peyġamber
Yā muķarreb melekīdür olub ez nev'-i beşer
11. Līk çün ḫudret-i ḥaķ zāhir ēdüb bīš ez piś
Mažhar-ı ḥaķ onġa her kimse dēse ḥaķķı dēmiş
12. Neseb ile şeref ü faħr-ı ocaķ-ı Timur
Haseb ile be cihān şāh-ı şehāndur meşhūr
13. Muṣṭafā-ħulk u Mesīħā-dem ü Yūsuf-ṭal'at
Bū-'Alī-dāniş ü Hātem-kef ü Loqmān-ħikmet
14. Қabiliyyetle onġa vērdi ḥudāvend-i kerīm
Tāc u taħt-ı şehī vü 'adl u kerem, ḥulk-ı 'azīm
15. Her şerāfet ki dēsem şāh-ı şehāndur kāmil

² ēyleyüb| Yazıtta: ēylüb (ايلوب) gibi yazılmıştır.

Her cihetden onğa elṭāf-ı ḥudādur şāmil
16. İ‘tiḳādı buyurur (bu yorur?) ol şeh-i pākīze-nihād
Başlamış şıdkı ḥudāvende éderler bəyle yād
17. Ele girmez bəyle devlet be sipāh u şemşir
Ola bilmez bəyle iḳbāl be fażl u tedbīr
18. Sen vērūbsen banğa bu salṭanat u taht u sipāh
Sen vērūbsen banğa tāc u kemer ü ferr ü külāh
19. Devletim hāfiẓi sensen saṅgadur ümmidüm
Men saṅga başlamışam şıdkı budur te’yidüm
20. devletim münkirini sen éyedüñ h̄är³ u zelīl
Düşmenim korluğuna yāver ol ey rabb-ı celīl
21. çün-ki şıdkı bəyledür haqqına ez rū-yı yakīn
Bu sebebden onğa elṭāf-ı ḥudā oldı mu‘īn
22. Elini dutdı ḥudāvend-i cihān ḳudretden
Kām-yāb etti onı ma‘delet ü şevketden
23. Baḥt u iḳbāl ile hīç kim ola bilmez bākī
Gün gibi devlet ile ‘āleme revşen tākī
24. Şāh-ı gül neşv ü nemā bulsa nem-i feyzinden
Bülbül-i [bāḡı] olur medh-serā gül-bünden

³ h̄är| Yazitta: hār (حَار) biçiminde yazılmıştır.

Sözlük Dizini

Ad: Ad, isim	bèyle: Böyle 16, 17
a.-ı 9	b.-dür 21
'adl: Ar. Adalet, doğruluk 14	Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm:Ar. Esirgeyen ve
aḥmed: Ar. En çok övülmüş 6	bağışlayan tanrıının adıyla
āl: Ar. Aile, soy 7	bisyār: Fa. Çok 7
'ālem: Ar. Dünya, evren 4	bīş: Fa. Artık 11
'ā-.de 3	bu: Bu 2, 18
'ā-e 23	b. sebebden: Bu sebepten, bundan dolayı 21
'ālim: Ar. Bilen, bilgili 1	b.-dur 19
āşār: Ar. Eserler, izler 3	Bū-'Alī-dāniş: Fa. Bū-'Alī (İbn-i Sīnā) gibi bilgili olan 13
aşħāb: Ar. Sahabeler, peygamberi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler	bul-: Bulmak
a.-ına 7	bulsa 24
'azīm: Ar. Büyüк 14	buyur-: Buyurmak
Bā: Fa. İle 8	b.-ur 16
bāġ: Fa. Bağ, büyük bahçe	bülbül: Fa. Bülbül 24
b.-ı 24	Cān: Fa. Can, ruh, gönül 8
bahṛ: Ar. Deniz 2	celīl: Ar. Büyük, ulu 20
baht: Fa. baht, talih, alın yazısı, uğur 23	cīhān: Fa. Cihan, dünya 5, 8, 12, 22
bākī: Ar. Sonsuz 23	cihet: Ar. Yön, bakım
baḳla-: Bağlamak	c.-den: Bakımdan 15
b.-mış 16	Çarḥ-serīr: Fa. Tahtı felek kadar yüksek olan 9
b.-mışam 19	çün: Fa. Çünkü, şu sebepten ki 11
be: Fa. İle 5, 12, 17	çün-ki: Fa. Şu sebepten ki 21
ben: Ben	Dānā: Fa. Bilici, bilgin 1
baṅga: Bana 18	dāyim: Ar. Sürekli 6
bende: Fa. Kul	dē-: Demek
bendelere 3, 8	d.-mek olmaz: Denemez 10
benī-yi Hāsimī: Ar. Hāsim oğullarından 6	d.-miş 11
ber: Ar. Berr, kara, toprak	d.-se 11
b.-ı 2	d.-sem 15
beşer: Ar. İnsanoğlu, insan 10	

der-gāh: Fa. Eşik	g.-ür 3
d.-a 4	gül: Fa. Gül, çiçek 24
devlet: Ar. Devlet, erk, mal, servet, güç, mutluluk, talih, büyülüklük, 17, 23	gül-bün: Fa. Gül kökü, gül budağı, gül ağacı
d.-im 19, 20	g.-den 24
düşmen: Fa. Düşman, yağı	gün: Gün 23
d.-im 20	Hāfiż: Ar. Koruyan, saklayan
Eḥad: Ar. Tek, bir 1	ḥ.-ı 19
el: El	ḥak: Ar. Tanrı 7, 8, 11
ele gir-: Ele geçmek, yakalanmak	ḥ.-dan 5
e.-mez 17	ḥ.-ına 21
elini dut-: Yardım etmek	ḥakīm: Ar. Hikmetli 1
e.-dı 22	ḥakk: Ar. Doğru, gerçek
elṭāf: Ar. Lütuflar, iyilikler 15, 21	ḥ.-ı 11
ey: Çağırma ünlemi, hey 20	ḥalk: Ar. halk, topluluk 4
ēyle-: Etmek, eylemek	ḥalk ḫeyle-: Yaratmak
ē.-dūnğ 20	ḥ.-yüb 2
ez: Fa. -den eki, krş. zi 10, 11, 21	hamd: Ar. Övme 1, 5, 8
e. rū-yı yakın: Fa. Kesin bilgi ile, inanarak 21	hami: Herkes, hep, hepsi 4
Fahr: Ar. Övünme 5, 12	ḥār: Fa. Önemi olmayan, aşağı 20
farż: Ar. Gerekli	ḥaseb: Ar. Asillik 12
f.-dur 8	Hātem-kef: Hātem gibi eli açık 13
fażl: Ar. İyilik, erdem 17	ḥatm: Ar. Sona erdirme, bitirme 5
felek-mertebe: rütbesi gök kadar yüksek olan 9	hem: Fa. Hem de, de, bir de 7
fer(r): Fa. Güç, nüfuz; süs; parlaklık 18	her: Fa. Her, bütün, hep 3, 15
ferd: Kişi, tek, bir 1	h. kim: Herkes 7
feyż: Ar. Bolluk, verimlilik, ilerleme, çoğalma, manevi gıda	h. kimse: Herkes 11
f.-inden 24	hiç: Fa. Asla, hiçbir, hiçbir suretle
Gibi: Gibi 23	h. kim: Hiç kimse 23
görün-: Görünmek	ḥikmet: Ar. Bilgelik, felsefe, gizli sebep, faydalı söz, bilgi
	ḥ.-inden 3
	ḥudā: Fa. Tanrı 1, 21
	ḥ.-dan 6

ḥ.-dur	15	k.-ına	20
ḥudāvend:	Fa. Tanrı 14, 22	ḳudret:	Ar. Güç, erk 11
ḥ.-e	16	ḳ.-den	2, 22
ḥulk:	Ar. Huy 14	külāḥ:	F. Ucu sıvri veya yüksek başlık 18
Hüve'l-'Aliyyü'l-A'lā:	Ar. En üstün olan odur	Lem-yezel:	Ar. Yok olmaz, kalıcı 1
İbtidā:	Ar. Başlangıç, ilkin 1	līk:	Ar. Ancak 11
iğbāl:	Ar. Birine doğru dönme, baht, istek 17, 23	Lokmān-hikmet:	Ar. Lokman gibi bilge 13
iki:	İki 3	Ma'delet:	Ar. Adalet, doğruluk 22
ile:	İle 12, 23	Māh:	Fa. Ay
i'tikād:	Ar. İnanç, inanma	m.-a	4
i.-ı	16	maḥmūd-makām:	Ar. Makamı övülmüş 6
Kabiliyyet:	Ar. Yetenek, anlayış	mazhar:	Ar. Bir şeyin göründüğü çıktıgı yer, gösteren, belirleyen 11
ḳ.-le	14	medh:	Ar. Övme 8
ḳadīm:	Ar. Eski 1	m.-serā:	Öven 24
ḳādir:	Ar. Güçlü, erkli 1	melek:	Ar. Melek, manevi varlık
ḳalem:	Ar. Kalem	melekī:	Bir melek
ḳ.-im	5	m.-dür	10
kāmil:	A. Olgun, eksiksiz 15	men:	Ben 19
kām-yāb:	Fa. İsteğine kavuşmuş, mutlu	Mesīḥā-dem:	Fa. Nefesi Hz. İsa gibi olan 13
kām-yāb ét-:	İsteğine kavuşturmak,	meşhūr:	Ar. Ünlü, bilinen 12
mutlu etmek		mihṛ:	Fa. Güneş 4
		mişl:	Ar. Eş, benzer 9
k. étti	22	muhtāc:	Ar. Muhtaç, gereksinimi olan
kemer:	Fa. Bel kuşağı 18	m.-dur	4
kerem:	Ar. El açıklığı, bağış 14	mu'īn:	Ar. Yardımcı 21
kerīm:	Ar. Cömert, ulu, lütfü, ihsanı bol 14	muḳarreb:	Ar. Yaklaşmış, yakın 10
kevkeb:	Ar. Yıldız	Muṣṭafā-ḥulk	13
		münkir:	Ar. İnkâr eden, kabul etmeyen
k.-e	4	m.-ini	20
kevn:	Ar. Varlık, var olmak 2	Na't:	Ar. överek anlatmak, nitelendirmek 8
k. ü mekān:	Kainat, alem, dünya	nażīr:	Ar. Eş, benzer 9
m.-ı	2	nebī:	Ar. Peygamber
ki:	Fa. Ki; nitekim 2, 9, 10, 15		
kim:	Ki 6		
korluk:	Körlük		

n.-den	8	sen:	Sen 18, 20	
nem:	Fa. Rutubet, az yaşlık, hafif ıslaklık	24	sanğā: Sana 19	
nemā:	Ar. Büyüme, gelişme, çoğalma	24	s.-dur 19	
neseb:	Ar. Soy 12		s.-sen 19	
neşv:	Ar. Büyüme, yeşerme	24	şenā: Ar. Övme	
nev [‘] :	Ar. Çeşit, tür	10	şenā-güsterī: Fa. Övçülük 5	
nūr:	Ar. Işık, aydınlık	4	şıdk̄: Ar. Doğruluk 8, 16, 19	
nūr-efşān:	Fa. Işık saçan, aydınlatan	5	ş.-ı 21	
O:	O, krş. ol	2, 10	sipāh: Fa. Asker, leşker, ordu	17, 18
	olara	7	şongra: Sonra	5, 8
	odur	3	Şāh: Fa. Şah, hükümdar, sultan, krş. şeh	12, 15,
	onâga:	Ona 6, 9, 11, 14, 15, 21	24	Şāh-ı Nādir: Nādir Şāh Afşar 9
	oni	22	şāmil: Ar. İçine alan, kaplayan, çevreleyen,	
ocak:	Ocak	12	kapsayan	15
ol:	O, krş. o	4, 6, 9, 16, 20	şeh: Fa. Şah, hükümdar, sultan, krş. şāh	16
ol-:	Olmak, varlık kazanmak		şehān: Fa. Şahlar, padişahlar	
	o.-a	6, 7	ş.-dur	12, 15
	o.-a bilmez:	Olamaz	şehenşāh: Fa. En büyük padişah, padişahlar	
	o.-dı	5, 21	padişahı, şahlar şahı	8, 9
	o.-ub	10	ş.-a 10	
	o.-ur	24	şehī: Fa. Şahlık, padişahlık	14
Pākīze-nihād:	Fa. Yaratılışı temiz, temiz soylu	16	şemşīr: Fa. Kılıç	17
peyğamber:	Fa. Peygamber	10	şerāfet: Ar. Şerefllilik, soydanlık	15
pīş:	Fa. Önce	11	şeref: Ar. Yücelik, büyülüklük, değer, onur	12
Rabb:	Ar. Besleyen, yetiştiren tanrı	20	şevket: Ar. Ululuk	
Rahmet:	Ar. Acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama		ş.-den	2, 22
	7	Tāc:	Ar. Taç, başa giyilen değerli taşlarla süslü	
revşen:	Fa. Aydın, parlak, açık	23	başlık	18
rū:	Fa. Yüz, cihet, sebep	21	t. u taht: Hâkimiyet, sultanlık	14
rüsül:	Ar. Peygamberler		Taht: Fa. Taht, hükümdar koltuğu	14, 18
Salṭanat:	Ar. Sultanlık, padişahlık; bolluk	18	ṭāk̄: Ar. Yüksek yer, bina kemeri, yay biçiminde	
şalvāt:	Ar. Şalavāt, peygambere okunan dua	6	olan tavan, eyvan, gök	
selām:	Ar. Selam, esenleme	6		

‑ı 23	yād: Fa. Anma, hatırlamak
tedbîr: Ar. Düşünme, önlem, amaca uygun olarak	y. èt-: Anmak
iş yürütmeye, kararlaşturma 17	y. èderler 16
tek: Gibi 9	yakın: Ar. Kesin bilgi, inanç 21
te'yîd: Ar. Doğrulama, destekleme	yār: Fa. Dost, sevgili 3, 7
t.-üm 19	yarat-: Yaratmak, var etmek
Timur: Timur, Türk imparatoru 12	yaradub 2
U: Fa. Ve 2, 4, 6, 7, 13, 14, 17, 18, 20, 23	yâver: Fa. Yardımcı 3, 20
Ü: Fa. Ve 1, 2, 3, 4, 9, 12, 13, 18, 22, 24	y.-i 7
ümmîd: Fa. Umut	yok: Yok, var karşıtı 9
ü.-üm 19	Yûsuf-ṭal'at: Ar. Yüzü Hz. Yusuf gibi 13
Var: Var, vardır, yok karşıtı; -dır 10	Zâhir: Ar. Açık, belli
vér-: vermek	z. èt-: Açıga çıkarmak
v.-di 14	z. èdüb 11
v.-üb 4	zelîl: Ar. Alçak, aşağı, aşağılanan 20
v.-übsen 18	zi: Fa. -den eki, krş. ez
vu: Fa. Ve 1	z. cân: Fa. İçten, yürekten, gönülden, içtenlikle 8
vü: Fa. Ve 14	ziyâ: Ar. Işık, aydınlık 4
Yâ: Fa. (bağlaç) Ya 10	

SONUÇ

Türk tarihinin en büyük simalarından biri olan Nâdir Şâh Afşar (hük. 1736-1747) İran'da Avşarlılar hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Afşarlar döneminde de Türkçünün bir parçası olan İran'da Türk dili ve edebiyatı kendi gelişme seyrini sürdürmüştür. Nâdir Şâh'in Meşhed'in 152 kilometre kuzeyinde bulunan Kelat-ı Nâdirî şehrinin girişinde yazdırıldığı kaya yazıtısı, bu devirde Türkçenin önemini göstermesi açısından son derece önemlidir. 24 beyitten ibaret olan bu şiirde, Azerbaycan Türkçesi özellikleri görülmektedir. Ögz. eki için kullanılan -(y)Ub (yaradub 2, éyleyüb 2, vêrübsen 18), Azerbaycan'da çok yaygın olarak kullanılan hamî "herkes, hep, hepsi" sözcüğü, T.1.Ş ve T.2.Ş bildirme eki için kullanılan -Am ve -SAn eki (vêrübsen 18, sensen 19, baklamışam 19) bunu açıkça göstermektedir.

KISALTMALAR

Ar.: Arapça

Fa.: Farsça

hük.: hüküm sürdürdüğü tarih

Hz.: Hazret

krş.: karşılaştırın

ögz.: Öğrenilen geçmiş zaman

öl.: ölüm tarihi.

s.: sayfa

ş.: hicri-yi şemsi

Ş: Şahis

T.: Teklik

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

yay.: yayınları

KAYNAKÇA

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2007), *Osmancı-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydin Kitapevi.

HEY'ET, Cevad, (§. 1376), *Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*, Tahran.

KÖPRÜLÜ, Fuad, (1942), “Azeri”, *İslam Ansiklopedisi*, II, İstanbul: MEB yay., 118-151.

ÖZCAN, Azmi, (2006), “Nadir Şah”, *İslam Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul: TDV yay., 276-277.

SAMİ, Şemseddin, (1317), *Kamus-i Türki*, İkdam Matbaası.

SÜMER, Faruk, (1991), “Afşarlılar”, *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul: TDV yay., 164-166.

Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: TDK yay.

EKLER

ل ر ح ا ز

ا ب د ا خ ه م م ت ت ي	ف ا ز ل ي ل ع ل م ا ن ج ي ك	ك ا س ك ج ا ن و ب ت ن	و ح ك ب ه ي خ ق ي ا ب ك ل
ا ي ع ل د ا ب س ه ي ر ا و ي ا	ك ل ك ن د ف ز ب د ا ر م ا ز	ا ف ك ل ا خ ت ح ا م ل ك ه ا	ص ب ن ك ا ك ب ي ش ا م
ح م ي ق ل ك ب ي ل د م ل ف ز ل ك ا	ش ب ا ك ي س ح م ي ل ف ز ل ا	ل ك ب ي	ب د ا ن و ل د ا م ب ك ش ا م
ا ل آ ب ش ج ا م ح ب ن ب س ي ا ل ا	أ م ب ي ق ي ا ب ي س ك ح ا م ل د ا ل ا	ح ب ن	ك ف ك ا د ب ا ش ش ا ش
و ل ش ب ي ا ك م ب خ ح ب ي	ش ب ا ك م ك ع ا ك م ب خ ا ف ن ي	ع ب ك	س ك ا م ا ز ب ي ب
ل ي ك ق ب ن ح ق ت م ا خ ب ي ب ي	ش ب ا ك م ك ع ا ك م ب خ ا ف ن ي	ل ي ك ق ب ن ح ق ت م ا خ ب ي ب ي	م ا ي ب ي م ا ك ب ي ب
م ع ي ن م ل ي ف ي ت ح م ل ي ف ي	ب ع ا ل ا ش ق ا ك ف ل ا ن ح ك ب ي	ق ا س ت م ل ا ك م ب ي س ح ك ا ك	ن ا ك ب ي خ ت س م ي ع د ا ك ك ت م
ش ب ك ا ك م ش ا ب د ب ي ب ي	ح ب ن ب د ك ال ط ا ف م ا ش ت ا ل	ت ا م ا ي ا ب د ب ل ا ك ي ن ي س ا	ب ا ك ب ي س د ك و م د ب ي ك ي
ا ك س ب ا ز ب ا ق ب ي	ا و ل ب ي ل ب ا ق ب ل ب ي ب ي	س ب ب ك ا ك ب ا ز ب ا	س ب ب ك ا ك ب ا ز ب ا
د و ح ب ي ب ي ب ي ب ي ك ا م د	م ب ن ك ا ك ا ش م د ف ق ز ت م	د ل ك ب ي ب ي ب	د ب ي ك ب و م د ك ل ه ب ي
ب ا ك ب ي س ل ا ت ز ب ي ب ي	ب ا ف ك ال ط ا ف م ب ا ك ب ي	ل ك ب ي ب	د ا ب ي ك ا ك ا ك ب ي
س و ا ع ا ل	ا ك د ش س	ش ب ب ك ا ك ب ا ز ب ا	ا ر م س ل ا ك ب ا ز ب ا

